

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію **Вінкова Веніаміна Юрійовича**

**«Соціально-психологічні особливості вироблення молоддю уявлень про
життєвий успіх»,**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Дисертаційна робота В.Ю. Вінкова спрямована на дослідження процесу формування уявлень про життєвий успіх у молоді – актуальної проблеми сучасної соціальної психології. Безперечною *актуальністю* обраної проблематики підсилює увага до соціально-психологічних особливостей цього процесу, адже основна частина вітчизняних досліджень зосередилася на змісті уявлень про життєвий успіх. В умовах швидкої трансформації суспільного життя поняття успіху стає надзвичайно розпливчастим. Посилилася суперечність між індивідуальним прагненням до комфортного життя, успіху, з одного боку, і об'єктивними можливостями, зумовленими як соціальною ситуацією, що відзначається нестабільністю, невпевненістю в майбутньому, так і зусиллями особи, яка в молодому віці, зазвичай, має обмежені власні ресурси. Оскільки успіх – це процес втілення життєвого смислу, його критерії стосуються як особистісної, так і культурної значущості. В останній час під впливом швидких змін цінностей починають домінувати індивідуалістичні критерії, пов'язані з матеріальним добробутом. Особливо часто такі життєві орієнтири обирає молодь, а відтак стикається із глобальним незадоволенням евдемонічних потреб, а інколи й життєвою кризою. Тому, на нашу думку, актуальним є й обрання для дослідження саме молоді, оскільки відомо, що саме в 20 років визначаються основні орієнтири життя, що будуть визначати життєвий шлях особистості тривалий час.

Вагомість проведеного дослідження підтверджено його виконанням у межах науково-дослідної роботи лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Психологічні стратегії адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту» (2016–2018 рр., державний реєстраційний номер 0116U003300), «Технології соціально-психологічної підтримки

стигматизовуваних меншин» (2019–2021 рр., державний реєстраційний номер 0119U000139).

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає, передусім, у зосередженості саме на процесі вироблення уявлень та його соціально-психологічних характеристиках. Відзначимо і практичну значущість роботи: незадовільна оцінка життєвого успіху часто стає причиною звернення за психологічною допомогою. Тому наведені дані будуть цікаві психологам-практикам.

Дисертант чітко та науково коректно визначив мету, об'єкт, предмет та завдання дослідження, побудував і реалізував логічний алгоритм свого наукового пошуку.

У першому розділі роботи **«Теоретичні засади дослідження вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх»** автором проведено змістовний аналіз основних напрямів та підходів до визначення понять «успіх», «життєвий успіх», «уявлення», ґрунтовний аналіз яких дозволяє широко розкрити предмет дослідження. Особливу увагу автор приділяє висвітленню підходів до структури уявлень, та пропонує власний підхід до визначення структури уявлень про життєвий успіх, де виділяє центральне ядро (аксіологічний компонент) та периферію (інструментальний та темпоральний компоненти). Здобувач запропонував визначення життєвого успіху як досягнення особою важливих для неї цілей у різних сферах життєдіяльності, що сприяє її становленню як особистості та самореалізації (с. 59). Зазначено два основні критерії життєвого успіху: задоволення від отриманого результату та соціальне визнання. Також автор виявив три рівні вироблення уявлень про життєвий успіх: соціокультурний, соціально-психологічний та індивідуальний.

Зміст другого розділу дисертації **«Етапи і процедура емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх»** свідчить про наявність у В.Ю. Вінкова сформованих умінь і навичок організації та проведення емпіричних психологічних досліджень, кількісного й якісного аналізу отриманих результатів. Дисертант чітко описує програму свого дослідження, логічно обґрунтовує кожен з його етапів, а також вибір відповідного емпіричного та математико-статистичного інструментарію. Слід підкреслити і позитивно оцінити факт розробки та відповідної апробації авторського

семантичного диференціалу, що дав змогу дослідити структурно-змістові компоненти уявлень молоді про життєвий успіх.

Привертає увагу чітка структура емпіричної частини роботи, прозорість застосовуваних методів, ясність логіки дослідження. Зокрема, автор скрупульозно здійснює дослідницькі процедури на всіх етапах збору і обробки даних: ретельно планує дослідження, уважно і обґрунтовано підходить до вибору емпіричних індикаторів та здійснює відбір і розробку семантичного диференціалу.

За допомогою контент-аналізу дисертантом встановлено, що центральне місце в структурі уявлень про життєвий успіх займають такі його орієнтири, як добрі взаємини, соціальне визнання, багатство, кар'єра, професіоналізм, впливовість, творча самореалізація.

Висвітлено відмінності в уявленнях про роль удачі, ризику, виважених рішень, соціальних зв'язків, загальноприйнятих норм в осіб, що мають різні життєві орієнтири. На основі проведеного аналізу дисертант детально описує соціально-психологічні особливості вироблення уявлень молоді про життєвий успіх. Найбільш цікавими результатами, на нашу думку, є дані про те, що, з одного боку, багатство як мету в житті приймає невеликий відсоток молоді (3,2%), а з іншого, молодь з більш забезпечених сімей значно впевненіша в тому, що зможе досягти життєвого успіху в майбутньому.

Аналіз отриманих результатів Вінков В.Ю. проводить із застосуванням різноманітних статистичних методів – описової математичної статистики, порівняльного аналізу, кореляційного та факторного аналізу. Отримані статистичні показники здобувач піддає ґрунтовній змістовій інтерпретації.

Зокрема, аналіз відмінностей між молоддю з різним аксіологічним компонентом уявлень дав можливість виявити, що найбільш задоволеною своїми досягненнями є молодь, орієнтована на соціальне визнання, кар'єру і добрі взаємини, а менше – ті, хто обрав професіоналізм, творчу самореалізацію і впливовість. Цей висновок, обґрунтований відповідним емпіричним аналізом, є важливим кроком на шляху до розуміння засобів покращання якості вищої освіти та підвищення мотивованості молодих спеціалістів.

У третьому розділі «Теоретико-емпірична модель соціально-психологічного зумовлення процесу вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх» представлено авторську модель на основі емпіричних даних.

Автор виділяє два напрями вироблення уявлень про життєвий успіх: індивідуально-змістовий, що визначає вплив особистісних властивостей на індивідуальні компоненти уявлень (способи досягання життєвого успіху та почуття задоволеності або незадоволеності досягненнями на даний момент і впевненості або невпевненості в досягненні життєвого успіху в майбутньому); соціально-змістовий, що відображає вплив особистісних властивостей на вироблення соціальних компонентів уявлень про життєвий успіх (орієнтири життєвого успіху і окремі способи досягання життєвого успіху).

Важливим, на нашу думку, є аналіз специфіки вироблення уявлень залежно від минулого позитивного та негативного досвіду. Особливо цікавим є висновок про соціально-компенсаторні та соціально-статусні соціально-психологічні особливості цього процесу. Знання про те, що у молоді з досвідом невдач соціальне визнання зумовлене негативними аспектами самоствавлення, а потреба в позитивному ставленні заміщується прагненням до багатства, можуть стати у нагоді психологам-практикам, що працюють з молоддю.

Проміжні і загальні висновки відповідають поставленим меті та завданням. Загалом слід відзначити чітку структуру роботи, науковий і водночас творчий стиль викладення матеріалу. Текст дисертації вдало структурований і логічно завершений, відчувається зацікавленість дисертанта науковим пошуком, інтерес до своєї теми і водночас – відсутність упередженості, що є свідченням професійності дисертанта.

Можна зробити загальний висновок, що отримані в роботі результати характеризуються новизною, мають теоретичну та науково-практичну цінність, можуть бути застосовані для подальшої розробки цієї проблематики.

За загальної позитивної оцінки дослідження В. Ю. Вінкова, варто висловити наступні **зауваження та побажання**.

1. Не дуже вдала назва п. 1.2 «Психологічний аналіз уявлень про життєвий успіх», оскільки власне «уявленням про життєвий успіх» присвячено три сторінки (С. 45-47), тоді як на сторінках 34-44 розглядається поняття уявлення як теоретичний конструкт.

2. В дослідженні представлені результати вивчення виключно студентської молоді, тоді як висновки наведені про молодь в цілому. У вибірці не представлена працююча молодь, молодь, що перебуває в лавах армії тощо. Постає питання, чи можна поширювати отримані результати на ту молодь, що не отримує вищу освіту.
3. На нашу думку, робота була б безумовно цікавіша, якщо б в ній була врахована гендерна специфіка молоді. В роботі наведено статеве порівняння тільки за семантичним диференціалом (С. 81). На нашу думку, було б доцільним порівняти аксіологічний компонент – орієнтири життєвого успіху. Гендерні відмінності в ціннісній сфері (О.Б.Климентович, О.Ю.Воронова, М.С.Барчій) продовжують зумовлювати різне бачення чоловіками і жінками критеріїв особистого успіху. На с. 107 зазначено «Для молоді, яка орієнтується на добрі взаємини, характерними є такі типи цінностей: конформність, традиції, доброзичливість, безпека, а найменше – самостійність і гедонізм». Для такого висновку важливо розуміти співвідношення чоловіків і жінок, що обрали орієнтир «добрі взаємини», оскільки описується саме стереотипна жіноча роль.
4. Якщо предметом роботи є «соціально-психологічні особливості вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх», найбільш дотичним методом вивчення є лонгітюдний експеримент. В дисертації темпоральний вимір представлений ретроспективою (С.110). По-перше, є питання до адекватності такого критерію, адже відомо, що ретроспективне оцінювання часто має похибки, зокрема такі як позитивне когнітивне упередження (А. Тверські та Д. Канеман), его-захист та неусвідомлені тенденції (Р. Веєнховен). По-друге, в роботі фактично здійснюється порівняння осіб з песимістичним та оптимістичним стилем оцінювання власних досягнень. Питання причинно-наслідкових зв'язків позитивного/негативного досвіду, атрибутивного стилю і вироблення уявлень про життєвий успіх залишається відкритим.
5. На жаль, робота не позбавлена прикрих технічних помилок. Так, на С. 19 і 33 згадується Р. Шаміонова, тоді як Раїль Шаміонов – чоловік за статтю; в переліку статистичних методів у вступі не вказано факторний аналіз, який

використовувався в роботі; рівень статистичної значущості по всій дисертації представлений в форматі $p < 0,01$, $p < 0,05$, замість $p \leq 0,01$, $p \leq 0,05$ (в авторефераті рівень статистичної значущості наданий коректно); коефіцієнт кореляції на сторінках 138-142 чомусь позначений p .

Поряд із тим, вищезазначені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер і не позначаються на позитивному враженні від дисертації.

Результати дослідження пройшли апробацію шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях, автор має достатню кількість публікацій у фахових виданнях, всі основні наукові результати відображено у публікаціях.

Автореферат відповідає тексту дисертації, отримані результати та висновки дослідження пройшли необхідну апробацію. Стилистично, граматично та орфографічно робота виконана на досить високому рівні.

Враховуючи усе вищесказане, можна дійти висновку, що дисертація **«Соціально-психологічні особливості вироблення молоддю уявлень про життєвий успіх»** є цілісним, оригінальним, завершеним дослідженням, котре має наукову новизну та сприяє розв'язанню однієї з актуальних проблем соціальної психології. Зміст та оформлення роботи відповідають нормативним вимогам МОН України, а її автор – **Вінков Веніамін Юрійович** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології Академії
Державної пенітенціарної служби

Т.В. Данильченко